

9. Воловельская И.В. Анализ ресторанного бизнеса в мире и Украине// И.В. Воловельская, Е. Калининская, А. Гончарова// Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник науково-практичних статей. – Харків: УкрДУЗТ, 2017. - Вип. 59. - С. 265 - 270.
10. Дикань В.Л. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства / В.Л. Дикань, Т.В. Пономарьова // Вісник економіки транспорту і промисловості . – 2011. - №36. – С. 100-105
11. Каличева Н.Є. Проблеми та перспективи розвитку економіки України в сучасній світовій економічній системі / Н.Є. Каличева// Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Хмельницький: ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2015. – Вип. 4 (40). - С. 117 – 120.
12. Попова Ж.Г. Психологические аспекты формирования благоприятного имиджа / Ж.Г. Попова// Маркетинг в России и за рубежом. - 2014. - №5. - С. 68 - 71.
13. Каличева Н.Є. Роль іміджу у забезпеченні конкурентоспроможності товару [Текст]/ Н.Є. Каличева // Тези доповідей за матеріалами Шостої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання». Електронне видання. Збірник тез доповідей. Національна академія Національної гвардії України. (17 листопада 2016 р.). Х.: НАНГУ. - 2016- С. 104-106.
14. Надточий В. А. Имидж ресторана как фактор его конкурентоспособности /В.А. Надточий // Молодой ученый. — 2013. — №12. — С. 331-335.

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i60.122748>

ОЦІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ З ПОЗИЦІЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Кірдіна О.Г., д.е.н., професор (УкрДУЗТ)

Стійке функціонування підприємства постіндустріального типу і його розвиток як складної динамічної системи потребує використання у процесах прийняття рішень узагальнюючих або результируючих показників, важливе місце серед яких займають дані про нематеріальні економічні ресурси та їх продуктивну енергію, виражену показниками про величину і структуру інтелектуального капіталу. В умовах постіндустріального суспільно-економічного середовища інформаційно-інтелектуальні економічні ресурси суттєвим чином впливають на ефективність діяльності як окремого суб'єкта господарювання, так і національної економіки загалом. Використання інтелектуального капіталу економічними системами будь-якого ієрархічного рівня є необхідною умовою реалізації стратегії їх інноваційного розвитку, формування інвестиційної привабливості та забезпечення позицій на ринках капіталів. Основним комплексним критерієм оцінки сучасного суб'єкта економіки виступає вартість власного капіталу, зміни його ринкової величини. Враховуючи той факт, що інтелектуальний капітал займає суттєву питому вагу у загальній величині власного капіталу підприємства постіндустріального типу,

вироблення достовірної методики його оцінки і принципів репрезентації на ринках капіталу та інвестицій є актуальною тематикою сучасної економічної науки. Розвиток засадних основ формалізації показників про інтелектуальний капітал підприємства, вочевидь, повинен виходити з принципу, що інтелектуальні активи – це інтелектуальний капітал, який зафіксований, збережений, каталогізований та доступний для ознайомлення.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, постіндустріальне суспільство, суб'єкт економіки, бухгалтерський облік, облік нематеріальних активів.

ОЦЕНКА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА С ПОЗИЦИЙ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Кирдина Е.Г., д.е.н., профессор (УкрГУЖТ)

Устойчивое функционирование предприятия постиндустриального типа и его развитие как сложной динамической системы требует использования в процессах принятия решений обобщающих или результирующих показателей, важное место среди которых занимают данные о нематериальных экономических ресурсы и их продуктивную энергию, выраженную показателями о величине и структуре интеллектуального капитала. В условиях постиндустриального общественно-экономической среды информационно-интеллектуальные экономические ресурсы существенным образом влияют на эффективность деятельности как отдельного предприятия, так и национальной экономики в целом. Использование интеллектуального капитала экономическими системами любого иерархического уровня является необходимым условием реализации стратегии их инновационного развития, формирования инвестиционной привлекательности и обеспечения позиций на рынках капиталов. Основным комплексным критерием оценки современного субъекта экономики выступает стоимость собственного капитала, изменения его рыночной величины. Учитывая тот факт, что интеллектуальный капитал занимает существенный удельный вес в общей величине собственного капитала предприятия постиндустриального типа, выработки достоверной методики его оценки и принципов репрезентации на рынках капитала и инвестиций является актуальной тематике современной экономической науки. Развитие основополагающих основ формализации показателей об интеллектуальном капитале предприятия, очевидно, должен исходить из принципа, что интеллектуальные активы – это интеллектуальный капитал, который зафиксирован, сохранен, каталогизирован и доступен для ознакомления.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, постиндустриальное общество, субъект экономики, бухгалтерский учет, учет нематериальных активов.

ESTIMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL FROM ACCOUNTING ACCOUNTS

Kirdina E.G., Doctor of Economic Sciences, Professor (USURT)

The steady functioning of the post-industrial type enterprise and its development as a complex dynamic system requires the use of decision-making processes of general or result indicators, an important place among which is data on intangible economic resources and their productive energy, expressed by indicators of the size and structure of intellectual capital. In

the conditions of the post-industrial socio-economic environment, information and intellectual economic resources have a significant effect on the efficiency of the activity of both an individual economic entity and the national economy as a whole. One of the options for developing (improving) the intellectual capital accounting system is the accounting model - Accounting for the future (Accounting for the future\ (AFTF)). This model is developed as a special tool for the formation of accounting financial reporting on the cost of an enterprise based on the use of technology budgeting capital of the enterprise. The Value Added Intellectual Impact Value (VAIC) model is a system of indicators to measure the value added generated by the enterprise's intellectual capital. The basis of the development of this model is the hypothesis that value added is the main indicator of the transformation of intangible assets into market assets of the enterprise. Existing standardization of accounting and reporting and standards for measuring intangible assets for financial reporting purposes do not provide a formalized value for a significant part of such objects. The lack of a valuation technique does not make it possible to uniquely identify the place of this type of economic resources in the accounting process, to formally represent them in the public reporting of the enterprise, first of all, to include them in the balance sheet for balancing the market and book value of the company. The use of intellectual capital by economic systems of any hierarchical level is a prerequisite for the implementation of the strategy of their innovation development, the formation of investment attractiveness and the provision of positions in the capital markets. The main complex criterion for assessing the modern economic entity is the value of equity, changes in its market value. Taking into account the fact that intellectual capital occupies a significant share in the total value of the equity capital of a post-industrial type enterprise, the development of a reliable methodology for its valuation and the principles of representation in capital and investment markets is an actual subject of modern economic science. The development of the underlying foundations for formalizing the indicators on the intellectual capital of an enterprise, obviously, should proceed from the principle that intellectual assets are intellectual capital that is fixed, stored, cataloged and accessible for familiarization.

Key words: *intellectual capital, postindustrial society, economic entity, accounting, accounting of intangible assets.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Сучасний економічний сценарій для української економіки змінився таким чином, що глобалізація перетворилася на важливий чинник економічного розвитку компаній, регіонів та національної економіки в цілому. Нові вимоги міжнародної конкурентоспроможності зумовлюють тенденцію до розширення людського капіталу, підвищення рівня технологічного розвитку, збільшення витрат на дослідження та інновації. Більшість досліджень у сфері міжнародної конкурентоспроможності стосуються великих компаній з великою кількістю працівників, що змагаються між собою на

арені світових ринків. Центральною фігурою сучасних економічних систем всіх рівнів, джерелом їх конкурентних переваг виступає «знаннєвий працівник» (knowledge-worker). Людський капітал таких працівників, разом із структурним капіталом організації, складають інтелектуальний капітал компанії. Основними активами компанії, поряд з основним та оборотним капіталом, виступають знання, творчість, здатність до інновацій, ноу-хау, бажання вчитися. Саме ці змінні перетворюються на нові драйвери соціально-економічного розвитку у всьому світі. Але найважливіше, що ці змінні не знаходять відображення у бухгалтерських звітах щодо оцінки вартості компаній. Природа інтелектуального капіталу, що

визначає його невідчутність на дотик, неадитивність, неконкурентність, невиключність, значною мірою ускладнює процеси його вимірювання та управління.

Стійке функціонування підприємства постіндустріального типу і його розвиток як складної динамічної системи потребує використання у процесах прийняття рішень узагальнюючих або результуючих показників, важливе місце серед яких займають дані про нематеріальні економічні ресурси та їх продуктивну енергію, виражену показниками про величину і структуру інтелектуального капіталу. В умовах постіндустріального суспільно-економічного середовища інформаційно-інтелектуальні економічні ресурси суттєвим чином впливають на ефективність діяльності як окремого суб'єкта господарювання, так і національної економіки загалом.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблематика обліку нематеріальних ресурсів, до яких відноситься й інтелектуальний капітал, характеризується значним інтересом з боку науковців і спеціалістів з бухгалтерського обліку. Так, теоретичні аспекти обліку інтелектуального капіталу достатньо широко висвітлюються у науковій літературі. Зокрема, слід звернути увагу на дослідження В. Ковтуненко [3], Л. Едвінсона та М. Мелоуна [8], колективу авторів на чолі з К. Багриновським і М. Бендиковим [6], Н. Корольок [4], М. Корягіна [5] та ін. Окремі аспекти сутності інтелектуального капіталу, особливостей його формування, використання та забезпечення ефективності, управління інтелектуальними ресурсами підприємства розглянуто у працях В. Диканя, Ю. Боровика, О. Полякової, Ю. Уткіної, В. Компанієць, С. Панченко, І. Воловельської, В. Маслової [2, 3, 7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За

результатами переважної більшості досліджень і публікацій у сфері обліку і звітності як єдиних систем, здатних формалізовано відобразити й репрезентувати інтелектуальний капітал сучасного суб'єкта ринкової економіки, наводиться низка наявних проблем. Так, дослідники констатують, що сучасний бухгалтерський облік дуже погано справляється з внутрішньо генерованими нематеріальними активами, які є двигунами сучасного економічного зростання. Науковці інших сфер економічної науки і фахівці-практики визнають, що в сучасних умовах зростає вимога до розвитку нових теоретико-методологічних і організаційно-методичних підходів до системи бухгалтерського обліку щодо об'єктів інтелектуальної власності з метою підвищення ефективності управлінських рішень для впровадження таких об'єктів у виробничий процес і соціально-економічні відносини, результативної діяльності підприємств на ринку інтелектуальної власності. Невирішена частина загальної проблеми стосується відсутності у формалізованій формі організаційно-методичного забезпечення оцінювання нематеріальних активів для можливостей їх бухгалтерського відображення, встановлення системою обліку об'єктивної вартості інтелектуального капіталу та розробки стандартизованих регламентацій оприлюднення цих об'єктів у фінансовій звітності.

Формування цілей статті. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування особливостей бухгалтерського обліку інтелектуального капіталу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальний капітал (від лат. *Intellectualis capitalis* – розумовий головний або головні пізнання) – це один з різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює одночасно характерну лише йому (інтелектуальному

капіталу) специфіку і особливості. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути оцінені та виражені у формі прибутку. Таке широке визначення, на думку російських фахівців, охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новини, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток. З економічної точки зору інтелектуальний капітал дозволяє отримати прибуток чи іншу користь від його використання. Оцінивши цей капітал, його можна продати як товар, передати під заставу для отримання кредиту, розширити власний капітал за рахунок внесення до статутного фонду іншого господарського товариства та ін. [3].

Л. Едвінсон та М. Мелоун зазначають, що інтелектуальний капітал є одним із найбільших джерел фінансування суб'єктів господарювання, що визначається особливим видом ресурсів – трудовими ресурсами, якими підприємство не може володіти у зв'язку з неможливістю їх відчуження [8, с. 430]. Дослідники відносять інтелектуальний капітал до пасивів підприємства, що є помилковим, оскільки структурні елементи інтелектуального капіталу є засобами праці, використання яких у виробництві призводить до отримання доходів у майбутньому. У цьому разі використання терміну «інтелектуальний капітал» є нелогічним, оскільки він асоціюється з джерелами фінансування. Більш доречно використовувати термін «інтелектуальні активи» чи «невідчутні ресурси», тому що за своєю природою такі ресурси є активами. Але проблема виникає при оцінюванні складових таких активів (ділова репутація, кваліфікація працівників тощо).

Інші ж дослідники, зокрема, К.А. Багріновський, М.А. Бендіков [6], Л.А. Джойя [9, с. 70], ототожнюють інтелектуальний капітал із гудвілом. Цей підхід висвітлено й у Міжнародних стандартах оцінки (МСО). Так, відповідно

до п. 14 МСО 301.02 «Оцінка нематеріальних активів» гудвілом є будь-яка економічна вигода, пов'язана з бізнесом чи використанням групи активів, які є невіддільними від бізнесу чи групи активів. Прикладами такого гудвілу є: синергетичні ефекти після об'єднання бізнесу, експансія на інші ринки, організаційний капітал тощо [10]. Такий підхід до визначення й оцінювання є не цілком виправданим, оскільки відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) 31 «Участь у спільній діяльності» гудвіл може виникати тільки при придбанні (бухгалтерський підхід). Крім того, він є розрахунковим показником, який не може бути окремим активом. Гудвіл є узагальненою характеристикою, яка не показує величини кожного структурного елемента інтелектуального капіталу, які входять до його складу. При використанні вищенаведених розрахунків для визначення гудвілу на його вартість впливає вартість матеріальних необоротних активів, що є нелогічним при оцінюванні інтелектуального капіталу.

В.Д. Базилевич, узагальнюючи всі визначення сутності інтелектуального капіталу, виділяє три загальних підходи:

- визначення сутності інтелектуального капіталу за допомогою визначення його структури (структурний підхід);

- визначення сутності інтелектуального капіталу за допомогою аналізу його ролі для отримання конкурентних переваг (функціональний підхід);

- визначення сутності інтелекту.

Можливість капіталізації нематеріальних активів, як передумова формалізації інтелектуального капіталу, визначається, насамперед, їх ідентифікованістю. Нематеріальний актив вважається ідентифікованим тоді, коли його можна відділити чи виділити, продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти окремо чи разом з

пов'язаним із ним договором, активом або зобов'язанням. До- тримання таких вимог дає змогу вирізнити об'єкт нематеріального активу від гудвілу.

Капіталізація інтелектуального капіталу у формі нематеріальних активів носить характер значного розриву у часовому періоді від моменту виникнення витрат. Саме тому вважається, що сучасна методологія не має у своєму арсеналі прийомів для перманентного виникнення таких об'єктів, оскільки в системі подвійного запису необхідно, щоб в одній проводці двом об'єктам (один – в дебеті, інший – у кредиті) присвоювались різні дати [4, с. 257].

Існуючі проблеми управління інтелектуальним капіталом пов'язуються, крім суто облікового характеру, безпосередньо з цим категорійним поняттям, тобто параметрами і змістом складових інтелектуального капіталу як особливого нематеріального активу, його структуруванням та принципами оцінювання, враховуючи ефект синергії компонентів цього об'єкта. Висхідна проблема з точки зору бухгалтерської методології лежить у площині ідентифікації складників капіталу та вироблення адекватних (особливих) для такого виду активів індикаторів оцінювання їх вартості; витратний підхід (історична собівартість) абсолютно непридатний для подолання існуючих проблем.

Для оцінки складу та обсягів інтелектуального капіталу компаній, його впливу на економічне зростання, розроблено та використовується в практиці прогнозування та управління значна кількість моделей. Деякі з них мають модифікації на регіональному та національному рівнях. Водночас, бракує досліджень, що мали б теоретико-методологічне та прикладне значення для підприємств відносно невеликих розмірів. Всю сукупність існуючих методик оцінки інтелектуального капіталу компанії можна

розподілити на 4 групи. По-перше, це методи прямої грошової оцінки окремих компонентів інтелектуального капіталу компанії з наступним їх інтегруванням у загальний показник. Спосіб декомпозиції інтелектуального капіталу та інтегрування оцінок окремих його складових передбачає значну суб'єктивність. Значна кількість методів даної групи розробляється консалтинговими фірмами, тому є закритими, а їх використання без допомоги консультантів неможливе.

Близькими в методологічному плані до прямих методів є методи другої групи, які передбачають нарахування оцінки в балах за кожний компонент інтелектуального капіталу. Оцінка в балах може бути більш точною, ніж чисто фінансова, оскільки нарахування балів відбувається безпосередньо в місці функціонування кожного елемента інтелектуального капіталу в організації (в окремих підрозділах, відділах компанії). Крім того, нефінансові оцінки можуть бути застосовані в межах некомерційних організацій, установ громадського сектору, для досягнення соціальних чи екологічних цілей, а також для вимірювання інтелектуального капіталу на рівні регіональної чи національної економічної системи. Водночас, такі вимірювання передбачають врахування контексту функціонування інтелектуального капіталу в економічній системі, тому є специфічними для кожної організації та не претендують на універсальність.

Третя група методів – методи ринкової капіталізації – спирається на підрахунок різниці між ринковою вартістю компанії та балансовою вартістю її активів. Отримана таким чином грошова оцінка асоціюється з нематеріальними активами або з інтелектуальним капіталом компанії. Попри прозорість та простоту застосування, такі методики не можуть бути використані для неприбуткових підприємств, цінні папери яких не обертаються на фондових ринках.

До четвертої групи відносяться методи, що передбачають розрахунок віддачі на активи компанії (ROA) та порівняння даного показника з аналогічним для галузі в цілому. Різниця між рівнем ROA компанії та середнім показником галузі множить на вартість матеріальних активів. Отриманий результат слугує оцінкою вартості інтелектуального капіталу компанії. Перевага таких методів полягає у простоті їх реалізації на рівні звичайного бухгалтерського обліку компанії. Так само, як і методи третьої групи, вони часто застосовуються під час злиття чи поглинання компаній.

Одним із варіантів розвитку (удосконалення) системи бухгалтерського обліку щодо інтелектуального капіталу є облікова модель – Бухгалтерський облік для майбутнього (Accounting for the future) (AFTF)). Ця модель розроблена як спеціальний інструмент для формування бухгалтерської фінансової звітності про вартість підприємства на основі використання техніки бюджетування капіталу підприємства. Облікова модель – Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (Value added intellectual coefficient (VAIC)) є системою індикаторів для вимірювання доданої вартості, що генерується інтелектуальним капіталом підприємства. В основу розробки цієї моделі покладено гіпотезу про те, що додана вартість є основним індикатором трансформацій нематеріальних активів в ринкові активи підприємства [5, с. 65].

Існуюча стандартизація бухгалтерського обліку та звітності та стандарти оцінки нематеріальних активів для цілей фінансової звітності не забезпечують формалізованого вартісного виразу значної частини таких об'єктів. Відсутність методики оцінки не дає змоги однозначно визначити місце цього виду економічних ресурсів в обліковому процесі, формалізовано репрезентувати їх у публічній звітності підприємства,

насамперед включення їх у баланс для зрівноваження ринкової та балансової вартості компанії.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Використання інтелектуального капіталу економічними системами будь-якого ієрархічного рівня є необхідною умовою реалізації стратегії їх інноваційного розвитку, формування інвестиційної привабливості та забезпечення позицій на ринках капіталів. Основним комплексним критерієм оцінки сучасного суб'єкта економіки виступає вартість власного капіталу, зміни його ринкової величини. Враховуючи той факт, що інтелектуальний капітал займає суттєву питому вагу у загальній величині власного капіталу підприємства постіндустріального типу, вироблення достовірної методики його оцінки і принципів репрезентації на ринках капіталу та інвестицій є актуальною тематикою сучасної економічної науки. Розвиток засадних основ формалізації показників про інтелектуальний капітал підприємства, вочевидь, повинен виходити з принципу, що інтелектуальні активи – це інтелектуальний капітал, який зафіксований, збережений, каталогізований та доступний для ознайомлення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Дикань, В.Л. Етичні основи бізнесу [Текст]: підручник / В.Л. Дикань, В.В. Компанієць, О.М. Полякова. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 316 с.
- 2 Дикань, В.Л. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств [Текст]: підручник / В.Л. Дикань, Ю.Т. Боровик, О.М. Полякова, Ю.М. Уткіна. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 415 с.
- 3 Ковтуненко, К.В. Особливості обліку інтелектуального капіталу підприємства [Текст] / К.В. Ковтуненко // Вісник Східноєвропейського університету економіки та менеджменту. – 2012. – Вип. 1(11). – С. 90-97.

4 Корольок, Н.М. Людський капітал як об'єкт бухгалтерської методології [Текст] / Н.М. Корольок // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7(97). – С. 252-259.

5 Корягін, М.В. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції [Текст]: монографія / М.В. Корягін. – Львів: ЛКА, 2012. – 389 с.

6 Наукоемкий сектор економіки Росії: состояние и особенности развития [Текст] / К.А. Багриновский, М.А. Бендилов, И.Э. Фролов, Е.Ю. Хрусталева. – М.: ЦЭМИ РАН, 2016. – 120 с.

7 Панченко, С.В. Управління бізнесом [Текст]: підручник / С.В. Панченко, В.Л. Дикань, І.В. Воловельська,

В.О. Маслова; За заг. ред. В.Л. Диканя. – Харків: УкрДУЗТ, 2016. – 312 с.

8 Эдвинсон, Л. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании [Текст] / Л. Эдвинсон, М. Мэлоун // Новая индустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Академия, 2015. – С. 429-447.

9 Joia, L.A. Measuring intangible corporate assets. Linking business strategy with intellectual capital [Text] / L.A. Joia // Journal of Intellectual Capital. – 2000. – №1(1). – P. 68-84.

10 Exposure draft proposed. New International Valuation Standards [Electronic Resource]. – London, 2010. – Access mode: www.ivsc.org

УДК 338.984

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мамонов К.А., д.е.н., професор,

Пруненко Д.О., к.е.н., доцент,

Угоднікова О.І., к.е.н., ст. викладач (ХНУМГ імені О.М. Бекетова)

Стаття присвячена проблематиці формування сукупності інформаційно-аналітичного забезпечення для розробки та реалізації стратегії управління інтелектуальним капіталом з урахуванням специфіки будівельних підприємств. Проведено SWOT-аналіз будівельної галузі, за результатами якого визначено проблемні аспекти стратегічного управління інтелектуальним капіталом. На основі аналізу відібрано сукупність інформаційно-аналітичних показників для забезпечення стратегії управління інтелектуальним капіталом будівельного підприємства. Визначено системність формування сукупності інформаційно-аналітичного забезпечення.

Ключові слова: *будівельна галузь, стратегічне управління, інформаційно-аналітичне забезпечення, інтелектуальний капітал, управління інтелектуальним капіталом*